

ПОВЛАЧЕЊЕ ИЗ ПОСАВИНЕ

30. X 1941.

Од Ђуре нисам добила никаквих вести. Осећам да смо потпуно отцепљени. У комори имамо хране, одеће, платна, цица, ма-рама, чарапа, али у амбуланти нема довољно санитарског материјала. Хтела сам да пошаљем курира до прве варошице да га набави, али се предомислих и реших да кренем лично са пратиоцем (партизаном из Тамнаве). Пошли смо рано ујутру. Узјახала сам мога белца, кога сам добила од Грабовчана још у Посавини. Напоредо са мном јаше Тамнавац и прича о четницима. Каже да их у Посавини и Тамнави скоро и није било, а овде, што дубље идемо у брда све их више налазимо! Није прошло пола сата од када кренусмо, а на другом брду појави се 25—30 људи на коњима. Приближујемо им се слушајући њихову галаму која нам је све јаснија. Разабрасмо: грде партизане, а затим нас и опколише са свих страна вриштећи као дивља руља. То су четници. Мој пратилац је блед, гледа у мене, а ја се савлађујем. Обасипају нас грдњама, провоцирају нас, наводно како нећемо да се бијемо са Немцима и зато не дамо четницима муницију. Покушах да протестујем на ово објашњавајући да нити они, нити ја ту можемо било шта да учинимо, већ нека старешине о томе одлучују. Њихове претње, боље рећи заглашну галаму, најзад прекиде јак баритон који објасни осталима да је то „докторка Пантић која нам је оне ноћи дала муницију“, после чега се руља умирила. Мени је лакнуло кад сам чула да ме овде неко познаје, а још више када нам исти овај „захвалник“ рече да можемо да наставимо пут. Међутим, после 2—3 километра зазвиждаше меци око нас. Мој пратилац само ми добаци да бежимо и изби на коњу испред мене.

Јуримо обоје низбрдицом. Држим се чврсто за узде, чини ми се да ћу се стрмоглавити. Руке ми се укочиле, ноге припиле уз сапи коња. Овог пута мој белац није отказао, јурили смо као никад. Мој пратилац измаче далеко испред мене, и ишчезну. Зашла сам за окуку. Више се ништа не чује. Овуда тишина. Коњ се уморио и успорио. Гледам око себе. Тражим пратиоца, не видим га. Криво ми је што ме је оставио. Опет ошине коња и појурим

ие бих ли га етигла. Угледах варошицу. Ту су наши. Једва чекам да неко наиђе.

Наилази дечак од 12—13 година, од кога сазнах да је ово варошица Рогачица. Даље ми рече да ме ту код првих кућа чека неки партизан са коњем, поручује ми да пожурим.

Од великог узбуђења нисам осетила глад. Само ме жеђ мори. Мој коњ је исто тако ожеднио, и напио се из једне локве, која је зачудо чиста. Кажу да коњи не пију устајалу воду, па се загледах боље и имам шта видети: па ово је извор! Сишла сам са коња и полако идем пешице водећи га за узду. Угледах свог пратиоца где седи на камену и држи свога коња.

— Забринуо сам се за тебе, другарице Јулка. Чекам више од 10 минута.

— Ако! Главно да си ме жив дочекао — одговорих подружливо, а мој пратилац се покуњи и не рече више ни речи.

Опет смо узјахали и кренули; ја напред, а пратилац иза мене. Дошли смо пред команду места. Када сам сишла с коња и ушла у зграду, сазнала сам од партизана да је командант места Воја Никетић. Одмах затим чујем Воју где галами кроз ходник, а кад ме угледа приђе ми:

— Овде ти је брат Ђура. Разболео се. Има високу температуру. Нисмо га пустили да се врати на Пашину Раван. Шта велиш, има ли тамо четника? Да, да, има, има — понавља Воја и води ме кроз ходник у собу где лежи Ђура. Галамио је још мало, па отишао.

Обрадовала сам се брату, иако га затекох болесног. Грип, констатујемо обоје, са високом температуром. Ђура инсистира да још ово поподне одемо на Пашину Раван али неће Воја да нас пусти. Разлоге не износи, конопиреше, али на Ђурино наваљивање, пошто није имао куд, даде ми адресе људи који имају волове и кола. Отишла сам лично код брата кафеције Матића из Ваљева. Познавали смо се од раније. Пошто поразговарасмо, купих од њега два цака ораха за болницу и питам да ли би нас повео на Пашину Раван. Хоће, како да не! Договорисмо се да одмах дође пред команду места.

Чекамо ево већ пада мрак, спремни да кренемо за Пашину раван. Два сељака са колима и воловима су дошла, а Матића нема. Нећу више да дангубим. Узјахала сам коња и са пратиоцем кренух до Матића чија кућа није близу, али коњем у касу стигомо брзо. Затекломо домаћина у штали. На питање што га нема, он нађе изговор да му волови мокре крв.

— Гле, молим те! Па баш оба вола се разболеше!? Слушај Матићу, — обратих му се мало нервозно — није ми до шале! хајде да се не погађамо, прежи волове и дођи у команду места.

Више га нисам хтела убеђивати, већ ое вратих у команду места. Кад сам испричала Воји, он се смешка и додаје:

— Тако ти је то са сељацима, Прво лепо почнем, па убеђуј их, па куми, позивај се на народну власт, на борбу против окупатора, те држ не дај, и на крају се продерем колико ме грло носи, а они ме тек тада чују. Богами, понекад ваља и припретити конфискацијом. Све зависи од момента.

Док сам чекала Матића, Ђура ми је причао о незгодама које је доживео на путу када је водио тешке рањенике из Паши-не Равни у Ужице. Најгоре је било при повратку. Ишли су до Љубовије и тамо имали велике непријатности са четницима. Једва су ушли да се дочепају Рогачице.

У неко доба, ето ти и Матића са воловима. Тера их, а они ногу пред ногу вуку кола. Стоји Воја пред командом и отпочиње са Матићем један од устаљених дијалога у оваквим приликама:

— Шта је домаћине? Прими ли ти моје наређење за одлазак у Пашину Раван — пита Воја некако питомо.

— Примих, друже команданте. Овај, ја рекох докторици. Волови не могу да вуку, мокре крв.

— Не питам те за волове, прекиде га Воја још нижим гласом и унесе му се улице. — Питам: прими ли ти моје наређење?

— Примих твоје наређење и зато дођох.

— Са великим закашњењем — одврати му Воја, али сада оштро и оде лагаким кораком низ улицу.

— А волови да ми пропадну? Поче да гунђа Матић.

— Пусти волове — довикну му Воја. — А што људи гину, то ником ништа, је ли? — И то беше крај њиховот разговора.

Остали сељаци теше свог комшију Матића, он само врти главом, не одговара али товари санитетоки материјал. Сека и Борка спремиле су све ствари: завојни материјал, лекове, инструменте. То се потовари на кола она два сељака, а Матића одредисмо да вози Ђуру. Кад је све било готово за полазак, спуштао се мрак.

Ђура, лежећи умотан у ћебад, једва се смирио од грознице. Борка и ја пошле смо пешице, а Ђура колима са Матићем за нама. Затим су ишли сељаци са материјалом и болничарке уз свака кола, а на крају пратиоци овог нашег транспорта. Ветар завија и шиба нас час у лице, час у леђа. Пут је џомбав и јако вијугав. Волови застају на сваком километру. Матић на томе инсистира да би нас уверио о болесним воловима. Друга два сељака сваки час се нешто договарају. Наши пратиоци, три партизана, стално им се придружују и ови одмах прекидају разговор.

Одмичемо Борка и ја тако уз брдо кад из џбуна нешто промаче у мрак. На наше нитање ко је одговори да је Рашко рањеник. На наш позив да приђе он се у пар корака створи код нас. „Где је друг Ђура?“ — питао је преплашен. — „Болницу су опколили четници и све заробили. Ја сам умакао. Враћајте се на траг. Ево их, они су ту, ако нас примате, готови смо!“

Рашко је ученик 7 разреда шмнзације, из Београда је и био је Ђурџин рањеник још у Посавини. Приметивши четнике како се прикрадају болници, унео је да им умакне. Пошао је у правцу одакле је очекивао наш долазак. Учинио ми се да Рашко претерује. Нисам увиђала опасност. Коначно ме је Ђура убедио да је Рашко добар и храбар младић. А Матић, чувши ово, схватио је ситуацију и одмах навалио да се вратимо.

Окренусмо кола низбрдо и уз трку волова, по помрчини и ветру који нам је дувао у леђа, стигосмо у Рогачицу брже него што смо очекивали. Нигде ниома застали, а Матић се више није жалио да су му болесни волови. Шибао их је и гонио. Ипак се поштено понео према нама, није нас хтео оставити као она двојица других чија кола остадоше уз пут.

Враги ома се у Рогачицу и поново се нашли у команди места. Ђура је одмах затражио телефонску везу са Врховним штабом и известио Старог о ситуацији болнице на Пашиној равни. Стари нам је одмах камионом упутио чету партизана, која је још исте ноћи стигла у Рогачицу. Међутим, већ други дан су почели да пристижу рањеници, које је својом јединицом Тамнаваца ослободио Степа Борота. Тамнавци су случајно набасали на нашу болницу и заједно са Пожешком четом партизана опколили бахате четнике који су се гостили пршутом и осталом храном која се затекла у болници. Од око 40 четника, колико их је било, десетак је било рањено при нападу партизана. Пошто је непријатељ разјурен, Борота и другови су отпочели евакуацију болнице са Пашине равни. Колима и на коњима стизали су рањеници у Рогачицу, али су са њима дошли и рањени четници који су задобили преломе костију.

Шиља (који још увек не може гласно да говори после контузије од гранате у борби код Ваљевске Грабовице) прича како су га четници млатили тражећи да се одрекне партизана и комуниста. Милеса наставља даље: „Траже, каже, докторку Пантићку. То их је сигурно довео она лопужа Протић. А када те нису нашли, почели су да туку све одреда, и рањенике и болничарке. Рањенике су тукли преко рана. Поскидали им завоје, запрљали им ране. Шиљу су бацили на под, газили га и тукли. Он је шиштао без гласа, сав црвен у лицу: „Ја сам партизан и остајем партизан. Ја сам комуниста и остајем комуниста“. А они, бију ли, бију, где стигну.

Милесу су хтели, каже Шиља, да одведу на Равну гору, али се она није дала. Отимала се, тукла, чупала, пре би је убили него што би је на Равну шру одвели. Спасла је кафеџина жена.

Четници, причају ми даље, однеше нам ове наше ствари. Разграбили и поделили платно, цицеве и храну из магацина. Нашли лонце са медом па зарили главе и браде у лонце и лижу мед. „Праве су животиње. Позобаше нам пршуту и сланину, чудовиш-

та једна, А кад лх наши опколише, да видиш бежања. Неки побегоше без борбе. Други су тражили заклон, па све око наших рањеника. На крају се борба заврши. Они своје рањенике оставише, иа како је ко стигао побегао је да јави Дражи. „Био је то крај овога догађаја у коме нисам лично учествовала.

6. XI 1941.

Лечимо и рањенике — четнике. Два прелома бутне кости, два прелома руке, један прострел кроз плућа, Сви леже у болници у Рогачици, у истој соби са нашим рањеницима — партизанима.

Долази посета рањеним четницима. Углавном мајке, жене и сестре из околних села. Обраћају ми се питањем: „Да ли ћете истина ви ове наше рањенике да отрујете?“

Смејем се овим глупостима и уверавам жене да могу да обилазе своје рањенике кад год хоће, јер такве лажи преноо не-пријатељи партизана, Оне су долазиле и пре и после подне. Увериле оу се да смо и четнике — рањенике лечили исто као и наше. Спријатељили омо се.

12. XI 1941.

Превили смо Посавце који су рањени при бомбардовању Пецке. Они ми причају да је много наших погинуло у борбама при повлачењу из Посавине, Тамнаве и ваљевског краја. У селу Оглађиновцу и у селима Подгорине, поред Рађевске чете Ваљевског одреда, борили су се и делови Посавског и Тамнавоког батаљона. Многи моји познаници — партизани данас више нису живи, На дан 7. XI 1941. погинуо је код Оглађиновца и Хари Шихтер. Храбар је био овај бивши немачки војник, а затим наш популарни партизан Хари.

17. XI 1941.

Четници око Љубовије заробили Станојку Ђурић, лекара Ваљевског партизанског одреда, а наши за узврат ухватили Јелену Павловић, лекара из Љубовије (жену четничког лекара Павловића). Довели су је у Рогачицу и предали мени. Јела је била моја школска другарица са факултета, па ми је непријатно да је сада третирам као заробљеника, али шта могу, ово је рат! После неколико дана четници су вратили Станојку, а ми смо пустили Јелу: Станојка је отишла у свој одред, а Јела својој деци у Љубовију.

18. XI 1941.

Са рањеницима настрадалим од немачког бомбардовања код Пецке дошао нам је у Рогачицу, 12. XI и Филип Кљајић, рањен

из машинке, са прострелом кроз плућа и задњи део врата (пршљенови су остали неповређени). У болницу је стигао блед, малаксао, једва се држао на коњу. Ђура је дао Фићи засебну ообу, одредио болничарке да бде над њим. Сваког дана по неколико пута обилазили смо Фићу. Већ после три дана лежања у болници увек насмејан Фића ооећао се много боље. Данас је шести дан како је Фића код нас у болници. Рана на врату му се гноји. Прострел кроз плућа, изгледа, како каже Ђура, проћи ће без компликација. Фића је добро расположен; повратио му ое апетит.

19. XI 1941.

Умрли су нам од гас-гангрене четири рањеника који су дошли из Пецке. И поред ампутације ногу високо изнад колена, није им било спаса. Ужасно сам потресена. „То је тек почетак“ констатује Ђура и др Чампар.

(Из књиге „Лекарев дневник⁰“, стр. 70—76)

Др Јулка МЕШТЕРОВИЋ